

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ВНАСЛІДОК ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ЗА КОРДОН

Абсалікова Лисавета Віталіївна, магістрантка ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті досліджено особливості соціальної адаптації молоді внаслідок вимушеної міграції за кордон. Результатами дослідження є теоретичні узагальнення щодо визначення феномену соціальної адаптації молоді внаслідок вимушеної міграції за кордон. У статті було проаналізовано поняття «міграція» та «вимушена міграція». Різні джерела інформації термін «міграція» тлумачать, як рухливість, переселення, пересування, переміщення, зміну людиною постійного місця проживання тощо. У дослідженні було визначено особливості та чинники соціальної адаптації вимушених мігрантів. Акцентовано увагу на тому, що соціальна адаптація являє собою двосторонній процес. Визначено індивідуальні та групові чинники соціально-психологічної адаптації мігрантів в іншому культурному середовищі. У статті було проаналізовано дослідження зарубіжних вчених щодо соціальної адаптації вимушених мігрантів молодого віку в іншому культурному середовищі. Зокрема щодо позитивної адаптації молодих біженців, дискримінації в адаптації молодих біженців та іммігрантів, які не є біженцями, адаптацію представників окремих соціальних груп, зокрема, неповнолітніх дівчат-біженців без супроводу тощо.

Ключові слова: вимушена міграція, вимушені мігранти молодого віку, соціальна адаптація.

Absalikova L. Theoretical approaches to determining the phenomenon of social adaptation of youth as a result of forced migration abroad

The article examines the peculiarities of social adaptation of young people as a result of forced migration abroad. The results of the work are theoretical generalizations regarding the definition of the phenomenon of social adaptation of youth as a result of forced migration abroad. It was studied the concepts of "migration" and "forced migration" as a separate type of migration. Different sources of information interpret the term "migration" as mobility, resettlement, movement, movement, change of permanent place of residence by a person, etc. The study identified features and factors of social adaptation of forced migrants. Social adaptation is a two-way process. Individual and group factors of socio-psychological adaptation of migrants in a different cultural environment are distinguished. The article analyzed the works of foreign scientists on the social adaptation of young forced migrants in a different cultural environment. Especially, they studied the positive adaptation of young refugees, the role of language skills and discrimination in the adaptation of young refugees and non-refugee immigrants, the adaptation of unaccompanied minor refugee girls in the host country.

Key words: forced migration, young forced migrants, social adaptation.

Постановка проблеми. Проблема соціальної адаптації української молоді, яка мігрувала закордон внаслідок повномасштабної війни на Україні, що вибухнула 24 лютого 2022 р., заслуговує на особливу увагу. За інформацією ООН, до кінця 2014 р. налічувалося вже понад 1 млн вимушених українців з Донбасу, а з 2022 р. їх кількість значно збільшилась та стала рекордною в усьому світі. З 24 лютого 2022 року вся країна була занурена у небезпеку воєнних подій, по всіх областях наносилися ракетно-бомбові удари. Проблема вже набула національного, а не регіонального характеру. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого станом на 22 березня з України виїхали 3 626 546 громадян. Найбільше громадян виїхали з України у проміжку з 27 лютого до 9 березня. У цей період кордон України на виїзд перетнули 1 649 088 громадян; щоденно з країни виїжджали понад 150 000 людей. 6 березня кордон перетнули 210 526 громадян, що є найбільшим показником за один день. З 17 березня кількість тих, хто виїжджає, поступово зменшується, що свідчить про спадання першої хвилі вимушених мігрантів. В Управлінні Верховного комісара ООН у справах біженців оцінюють, що всього Україну можуть покинути орієнтовно ще 4 млн осіб [8].

Так, внаслідок війни українська молодь, як і інші групи населення, відчули на собі значні зміни у всіх сферах життя [11]. Війна стала найбільшим викликом процесам соціальної адаптації мігрантів. Соціальна адаптація відіграє важливу роль у житті людини й суспільства загалом, зосереджуючись на точках дотику відмінних культур, світоглядів, національностей та інших детермінант, властивих різним соціальним суб'єктам, узгоджує їх взаємозалежність, асимілює відмінності й водночас підкреслює різноманітність. Внаслідок війни певна частина населення змушена одночасно й швидко мігрувати у безпечні регіони. Можливість адаптації вимушених мігрантів до нових умов та іншого соціуму на пряму залежить від ефективності дій та заходів приймаючої сторони, яка насамперед також змушена адаптуватися й трансформуватися для нівелювання наслідків міграційної кризи [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники К. М. Тарасенко, О.А. Ровенчак, О. М. Следь та ін. займалися питаннями міграції населення, зокрема вимушеної міграції як окремого виду міграції. На особливу увагу заслуговує робота О. М. Следь, яка присвячена дослідженню критеріїв добровільності міграції на основі співставлення сили дії факторів, що виштовхують, та факторів, що приваблюють.

Дослідження І.М. Леонової присвячено вивченню проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів. В. В. Володько та О. А. Ровенчак низку своїх робіт присвятили дослідженню проблем соціальної адаптації міжнародних мігрантів.

У роботах А. Г. Єфімової досліджено чинники соціально-психологічної адаптації українців до умов вимушеної міграції у США.

Більшість зарубіжних досліджень були присвячені проблемам соціальної адаптації вимушених мігрантів молодого віку. Frosso Motti вивчала позитивну адаптацію молодих біженців. Zachary E. Buchanan, Hisham Abu-Rayya, Emiko S. Kashima, Susan J Paxton досліджували роль знання мови та дискримінації в адаптації молодих біженців та іммігрантів, які не є біженцями. Дослідники Martika Irene Brook, Fungisai Gwanzura Ottemöller займалися питаннями адаптації неповнолітніх дівчат-біженців без супроводу в приймаючій країні.

Ця стаття присвячена розв'язанню проблеми соціальної адаптації молодих українців внаслідок вимушеної міграції за кордон. **Мета статті:** дослідження особливостей соціальної адаптації вимушених мігрантів молодого віку за кордоном. Виходячи з поставленої мети, були окреслені наступні завдання: 1) вивчити поняття «міграції» та «вимушеної міграції» як окремого її виду; 2) визначити особливості та чинники соціальної адаптації вимушених мігрантів; 3) проаналізувати зарубіжні дослідження щодо соціальної адаптації вимушених мігрантів молодого віку в іншому культурному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перекладі з латинської мови термін «міграція» означає переселення. Словник з соціології визначає міграцію, як рухливість населення, процес зміни постійного місця проживання індивідів або соціальних груп, їх переміщення в інший регіон або іншу країну, а також переселення з села в місто або навпаки [7]. Схоже визначення міграції надається в іншому соціологічному словнику: «Міграція соціальна – переміщення, переселення, рухливість населення, в результаті чого здійснюється зміна численності населення на тій чи іншій території» [18].

К. М. Тарасенко вважає, що міграцією є зміна людиною постійного місця проживання з метою забезпечення нагальних та надзвичайно важливих життєвих потреб під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів [23]. Ширше трактування міграції запропонувала О. А. Ровенчак: «Міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний або примусовий просторовий рух осіб або груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію. Звідси мігрантом є особа, яка здійснює міграцію» [20, с. 129].

Отже, термін міграція має різне тлумачення. У різних джерелах міграцію визначають як переміщення, переселення, рухливість населення, процес зміни постійного місця проживання, процес пересування населення тощо.

Міграцію класифікують за різними ознаками. О. А. Ровенчак запропонувала класифікацію міграцій, здійснену за певними критеріями, зокрема за критерієм добровільності розрізняють вимушену міграцію [20]. Під вимушеною міграцією розуміють переселення людей як за межі певної країни, так і всередині неї, через політичні, національні, расові, військові або екологічні причини, що ставлять під загрозу людське життя і які вимагають швидкого прийняття рішення про міграцію [16]. Глосарій термінів у сфері міграції МОМ визначає вимушену міграцію як загальний термін, який використовується для характеристики міграційних потоків, в яких присутній елемент примусу, зокрема загроза життю та існуванню, як наслідок природних або техногенних причин (наприклад, переміщення біженців або осіб, переміщених у країні, і навіть людей, переміщених через природних або екологічних катастроф, хімічних або атомних аварій, голоду або програм розвитку) [4].

Вимушеними мігрантами є репатріанти (особи, які повертаються на батьківщину), переміщені особи (вимушені переселенці, депортовані), особи, що шукають політичного притулку, біженці [16]. Відповідно до визначення, що надається у довіднику з термінології в області міграції МОМ, вимушеними мігрантами є особи, які змушені залишити місце свого проживання: ті, хто їде через переслідування та війну, кого переміщують примусово внаслідок екологічної катастрофи, хто змушений шукати кошти для існування в місті або за кордоном через відсутність можливості вижити в місці свого проживання [4].

Следь О.М. вважає, що багато протиріч та розбіжностей мають місце при встановленні ознак, за якими можна розрізнити добровільну та вимушену міграцію. Неможливо стверджувати, що є певні фактори, які виступають в ролі пускових механізмів для вимушеної міграції. Однакові мотиви можуть стати причиною як вимушеної, так і добровільної міграції, в залежності від сили впливу та особистого сприйняття тих чи інших факторів. Вона запропонувала критерій добровільності міграції на основі співставлення сили дії факторів, що виштовхують, та факторів, що приваблюють. У запропонованій системі категорій мігрантів за критерієм довільності під факторами слід розуміти мотиви, які спонукають особу прийняти рішення про переміщення.

З огляду на складність ідентифікації ознак добровільності міграції за певними мотивами, доцільним є використання категорій «фактори, що виштовхують мігрантів» (фактори «-») та «фактори, що приваблюють мігрантів» (фактори «+»). Фактори, що

виштовхують, перетворюють проживання у країні походження на неможливе, у той час як фактори, що приваблюють, роблять проживання у країні призначення більш привабливим, ніж у країні походження.

Фактори, що виштовхують, є факторами країни походження, які суттєво ускладнюють або навіть унеможливають подальше проживання в ній. До них можна віднести існуючі загрози для життя або здоров'я людини у рідній країні, озброєні конфлікти та політичні переслідування, прояви дискримінації та порушення прав і свобод людини, інші умови, що перетворюють повноцінне життя у боротьбу за виживання.

Саме дія таких факторів викликає у людини нестримне прагнення покинути місце проживання, що стає причиною вимушеної міграції. Для вимушених мігрантів основним мотивом переміщення є бажання зберегти життя (дія факторів «-»), а для добровільних мігрантів – значно його покращити (вплив факторів «+»). Тобто переважання факторів, що виштовхують, змушують особу прийняти рішення про вимушену міграцію, а превалювання факторів, що приваблюють, спонукають до добровільної міграції [21].

У науковій літературі виокремлюють три стадії міграційного процесу, а саме: міграційна мобільність, переміщення та адаптація мігрантів до нового місця [16].

На процес ухвалення рішення про міграцію впливають об'єктивні (економічна, політична нестабільність у державі, загроза екологічної безпеки) та суб'єктивні фактори (необхідність вирішити власні матеріальні проблеми, можливість заробити гроші для допомоги сім'ї, втрата місця роботи в Україні і можливість працевлаштування за кордоном, турбота про навчання й подальше працевлаштування дітей, еміграція близьких людей і небажання залишитись без звичного кола спілкування, переслідування за політичні, релігійні або інші переконання в Україні).

Ступінь реалізації міграційної рухливості виявляється на другій стадії – переміщенні. Сукупність переселень, які відбуваються в певний час в одному напрямку, складають міграційні потоки, що мають досить цікаві властивості процесу розгалуження по території різних держав, областей або регіонів із неоднаковою інтенсивністю, масштабністю та скупченістю.

Міграційні потоки належать до розряду негативних явищ, оскільки викликають небажані наслідки – значне збільшення кількості іноземних громадян усередині держави, тобто зменшення питомої ваги місцевого населення в загальній чисельності населення [15].

Адаптація як остання стадія міграційного процесу є невід'ємним елементом. На думку В. В. Володько та О. А. Ровенчак, адаптацією є процес та результат взаємодії, взаємо пристосування та взаємо змін одиниці, що входить у нове середовище, та

середовища, яке її приймає. Дослідники розглядають соціальну адаптацію як двосторонній процес, оскільки саме суспільство також зазнає певних змін реагуючи на, свого роду, чужорідні тіла (спільноти іммігрантів), що поселяються в його організмі. Перебування за кордоном закономірно вносить свої корективи у спосіб та ритм життя іммігранта та, викликаючи певні зміни в його особистості, змушує пристосуватись до соціальних та культурних особливостей приймаючого суспільства [9].

Леонова І. М. вважає, що взаємне непорозуміння, недовіра, упередження і хибні уявлення є одними із провідних чинників, що впливають на складність соціокультурної адаптації з обох сторін, адже не тільки вимушені мігранти мають адаптуватися в нових умовах соціального оточення, але й місцеві мешканці мають адаптуватися до нової ситуації – ситуації прийому переселенців і спільного із ними проживання [14].

Результатом соціальної адаптації є адаптованість особистості, тобто ступінь її пристосування до умов життя і діяльності. Адаптованість може бути:

– внутрішньою, що виявляється у формі перебудови функціональних структур і систем особистості при певній трансформації середовища її життя і діяльності (у цьому випадку зовнішні форми поведінки й діяльності особистості змінюються відповідно до зовнішніх вимог середовища – тобто відбувається повна, генералізована адаптація особистості);

– зовнішньою (поведінковою, пристосувальною), коли особистість внутрішньо змістовно не перебудовується і зберігає себе, свою самостійність (у результаті має місце інструментальна адаптація особистості);

– змішаною, при якій особистість частково перебудовується і підлаштовується до середовища, його цінностей, норм і водночас зберігає своє Я, свою самостійність.

Соціальна адаптація, є складовою соціалізуючого процесу, яку необхідно розглядати в діалектичній єдності двох діяльностей: зовнішньої – матеріально-духовної, яка спрямована переважно на зміну умов зовнішнього середовища, та внутрішньої – суб'єктивно-психічної, спрямованої, насамперед, на перетворення внутрішнього світу суб'єкта. Тому важливим компонентом соціальної адаптації є узгодженість оцінок, особистих можливостей і прагнень індивіда з цілями та цінностями соціального середовища. Значну роль у процесі соціальної адаптації відіграє адаптаційний потенціал людини, що являє собою рівень можливостей особистості входити в нові умови соціального середовища, а також у ті, що постійно змінюються. Він пов'язаний з адаптивною підготовкою особистості, тобто тими вміннями та навичками пристосування, яких індивід набуває в процесі життєдіяльності [12].

З цієї точки зору, головні завдання соціальної роботи з дітьми та молоддю та соціальної роботи з біженцями полягають у тому, щоб спробувати розробити процес, у якому біженці зможуть усвідомити відповідність між їхніми міграційним потенціалом та умовами, які існують у громаді, яка їх приймає. Існує той факт, що це значно ускладнюється насамперед через обмежувальні вимоги законодавства про імміграцію та біженців, а також недоліки в системі соціальної підтримки [5].

Слід зазначити, що соціальна адаптація може здійснюватися у формі акомодатії (повного підпорядкування вимогам середовища без їхнього критичного аналізу), конформізму (вимушеного підпорядкування вимогам середовища) і асиміляції (свідомого й добровільного прийняття норм і цінностей середовища на основі особистісної солідарності з ними).

Розрізняють активну та пасивну адаптацію. У процесі активної адаптації індивід прагне енергійно взаємодіяти з середовищем, впливати на його розвиток і зміни, долати труднощі й перешкоди, удосконалювати суспільні процеси. При пасивній адаптації індивід не прагне до змін оточуючої дійсності, пасивно реагує на існуючі норми, оцінки, способи діяльності, слабо мобілізує біологічні та психологічні ресурси для пристосування в соціальному середовищі.

Через це при зустрічі індивіда з певними об'єктивними труднощами, хворобами, екстремальними ситуаціями як результат низької адаптації може формуватися соціальна дезадаптація, що виявляється в різних формах девіантної поведінки [12].

Виокремлюють індивідуальні та групові чинники соціально-психологічної адаптації мігрантів в іншому культурному середовищі. До чинників першого типу належать:

1. Соціально-демографічні особливості. На перебіг адаптації впливає насамперед вік. Швидко й успішно адаптуються маленькі діти, вже для школярів цей процес часто виявляється складним. Результати деяких досліджень свідчать, що жінки мають більше проблем з адаптацією, ніж чоловіки. Освіта також впливає на успішність процесу адаптації: що вона вища, то меншою мірою проявляються симптоми культурного шоку. Загалом можна вважати доведеним, що краще адаптуються молоді, високоінтелектуальні й високоосвічені люди.

2. Особистісні характеристики, а саме:

- когнітивна складність. Когнітивно складні індивіди встановлюють коротшу дистанцію між собою і представниками інших культур.

– тенденція використовувати при категоризації більш великі категорії. Індивіди, що мають цю властивість, краще адаптуються до нового оточення, ніж ті, хто детальніше категоризує навколишній світ.

– низькі оцінки за тестом авторитаризму. Встановлено, що авторитарні, ригідні, нетолерантні індивіди менш ефективно засвоюють нові соціальні норми, цінності та мову.

Тобто для життя в іншій культурі найбільш адаптованою буде людина з таким набором якостей, як професійна компетентність, висока самооцінка, комунікативність, екстраверсія, перевага загальнолюдських цінностей, відкритість до різних поглядів, зацікавленість навколишніми людьми, схильність до співробітництва.

Особливо варто підкреслити, що неможливо виділити якийсь універсальний набір особистісних характеристик, які сприяють адаптації в будь-якій країні й культурі. Особистісні характеристики обов'язково мають бути узгодженими з культурними нормами країни перебування. Тобто вплив індивідуальних чинників, зумовлених особистістю, та групових чинників, що враховують культурні особливості обох країн, має бути інтегрованим.

3. Життєвий досвід індивіда. Важливе значення має готовність мігрантів до змін, тобто мотивація адаптації. Наприклад, більша готовність характерна для добровільних переселенців, які прагнуть потрапити в чужу групу й будь-що пристосуватися до нового середовища. Процес адаптації біженців і вимушених мігрантів є менш успішним через недостатню мотивацію.

Першим кроком до успішної адаптації є знання мови, що не лише зменшує почуття безпорадності й залежності, а й викликає повагу місцевого населення. Також позитивну роль відіграє такий міграційний досвід, як різні іншокультурні контакти, наприклад туристичні подорожі.

Важливим чинником процесу адаптації є встановлення дружніх стосунків з місцевими жителями, від яких можна дізнатися про неписані правила поведінки в новій культурі тощо. Крім того, нові друзі виконують функцію соціальної підтримки. Навпаки, обмеженість соціальної взаємодії з представниками країни перебування посилює почуття відчуження.

До групових чинників передусім належать характеристики взаємодіючих культур, а саме:

1. Міра схожості або відмінності між культурами (культурна дистанція). Результати багатьох досліджень свідчать, що міра виразності культурного шоку позитивно корелює з культурною дистанцією. Тобто що більше нова культура схожа на рідну культуру, то менш травматичним буде процес адаптації.

2. Особливості культури, до якої належать мігранти. Дослідженнями доведено, що менш успішно адаптуються представники культур, де сильною є влада традицій, а поведінка регламентована (громадяни Кореї, Японії). Часто погано адаптуються й представники «великих держав» через зарозумілість і впевненість, що навчатися повинні не вони, а інші.

3. Особливості культури країни перебування. Передусім це бажання або небажання країни асимілювати мігрантів. Плюралістичним суспільствам властива більша толерантність щодо мігрантів. Характеристики мігрантів і взаємодіючих культур взаємопов'язаним чином впливають на адаптацію. Наприклад, індивіди з готовністю до змін, потрапивши в мультикультурне суспільство, частіше контактуватимуть з місцевими жителями і тому менше переживатимуть культурний шок.

Важливе значення має й такий параметр, як адекватність або неадекватність сприйняття мігрантами нової культури. Як правило, у країнах, де на державному рівні проголошено політику, яка передбачає рівність, свободу вибору, партнерство, адаптація відбувається краще [22].

А. Г. Єфімова в результаті проведення емпіричного дослідження чинників соціально-психологічної адаптації українців до умов вимушеної міграції у США, довела гіпотезу про те, що успішність соціально-психологічної адаптації українців до умов міграції залежить від таких внутрішніх особливостей як високий рівень асертивності, життєстійкості та актуалізованості ефективних копінг-стратегій, таких як: пошук соціальної підтримки, самоконтроль, планування вирішення проблеми, позитивне переоцінювання та прийняття відповідальності. Насамперед ці внутрішні чинники (асертивність, життєстійкість та ефективний копінг) забезпечують психологічне благополуччя українців в умовах міграції, що є важливим показником успішності процесу адаптації [13].

Молодь є примітна група в інтеграційному процесі. Вона не лише становить значну частину мігрантів та біженців, але також є частиною можливих механізмів подолання проблем біженців та мігрантів [10]. Так, відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року № 1414-IX молоддю є молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [19].

Відповідні міжнародні дослідження процесів соціальної адаптації молодих біженців незмінно показують, що проблематичне питання розвитку та поведінки біженців пов'язані зі складною взаємодією суб'єктивних схильностей біженців (включаючи наслідки соціалізації до та під час втечі, кваліфікацію та навички, життєві рішення та цілі

тощо) з правовим та інституційним оформленням адаптаційних процесів, а також структурними умовами відповідного приймаючого суспільства. У зв'язку з цим, можна припустити, що, по-перше, існує далекоюсяжна конвергенція між цілями біженців та очікуваннями приймаючого суспільства: біженці зазвичай так само зацікавлені у процесі адаптації, як і приймаюче суспільство. Завдяки набуттю мовних навичок, шкільної або професійної кваліфікації досягається оплачувана робота і, таким чином, економічна незалежність, а також уникаються злочини та кримінальні санкції. По-друге, результати дослідження адаптації і дослідження біографічного розвитку молодіжної делінквентності можна узагальнити до оцінки того, що ризик девіантної поведінки знижується, коли можна досягти досвіду самоефективності та соціального визнання, поважного соціального статусу, структурованого повсякденного життя та задовільних соціальних стосунків, а також достатнього доходу [5].

Frosso Motti вивчала позитивну адаптацію молодих іммігрантів та біженців. Позитивна адаптація та інтеграція молодих іммігрантів та біженців у приймаючій громаді мають вирішальне значення не лише для їх добробуту, але й для добробуту та процвітання суспільства. Однак вони стикаються з проблемами розвитку та акультурації, які можуть поставити під загрозу їхню позитивну адаптацію. Крім того, молодим біженцям доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з травматичним досвідом до та під час вимушеної міграції та після пошуку притулку в приймаючій країні. Незважаючи на ці проблеми, більшість молодих іммігрантів і біженців після початкового періоду добре адаптуються до нового середовища [3].

Відповідно до зарубіжної літератури молодим біженцям рекомендується набувати мовних навичок, які є важливими для соціальної адаптації в приймаючій громаді, а також знання інститутів і норм повсякденного життя в приймаючій громаді, які місцеві жителі засвоїли з дитинства в рамках сімейної соціалізації та дошкільної і шкільної освіти.

Також, слід зазначити, що для відповідної частки молодих біженців повсякденний досвід дискримінації є додатковим тягарем, який вимагає емоційного та практичного управління та може призвести до фактичних негативних умов у школах, компаніях та у секторі дозвілля [5].

Так, досліджуючи роль знання мови та дискримінації в адаптації молодих біженців та іммігрантів, які не є біженцями, в Австралії, Zachary E. Buchanan, Hisham Abu-Rayya, Emiko S. Kashima, Susan J Paxton дійшли висновку, що молодь біженців зазнає великої дезадаптації порівняно з молоддю іммігрантів, які не є біженцями, про що свідчить значно нижча психологічна та соціокультурна адаптація.

Результати дослідження показали, що як молоді біженці, так і молоді іммігранти, які не є біженцями, з більш високим рівнем дискримінації, що сприймається, як правило, відчувають велику дезадаптацію. Крім того, з одного боку, знання етнічної мови, сприяє соціокультурній адаптації як біженців, так і іммігрантів, які не є біженцями. З іншого – володіння англійською мовою, сприяє психологічній та соціокультурній адаптації біженців, однак служить лише психологічній адаптації іммігрантів, які не є біженцями. Так, адаптація молодих біженців та іммігрантів, які не є біженцями, різниться, незважаючи на деякі подібності. Слід звернути увагу, що при розробці програма втручання, що спрямована на полегшення адаптації молодих іммігрантів, має враховувати статус групи мігрантів (біженець або не біженець) [2].

Зарубіжні дослідження свідчать, що у випадку з неповнолітніми та молодими людьми без супроводу, долання фази підліткового віку та перехід до статусу дорослого відбувається без підтримки та контролю сім'ї у повсякденному житті. У той же час, деякі з молодих біженців відчувають тиск, щоб надати фінансову підтримку своїм сім'ям і родичам у країні походження і, таким чином, взяти на себе роль годувальника для них [5].

Так, Martika Irene Brook, Fungisai Gwanzura Ottemöller досліджували адаптацію у новому соціокультурному середовищі неповнолітніх дівчат-біженців без супроводу в Норвегії. Результати дослідження показали, що молоді жінки активно шукали людей і ситуації, які могли б допомогти їм адаптуватися до нового життя в Норвегії, таким чином демонструючи сильні сторони. Вони продемонстрували стійкість, зосередившись на своєму новому житті та маючи плани та мрії про успіх у своєму житті. Вони особливо орієнтувалися на соціальне визнання. Однак для того, щоб досягти цього, вони вважали, що повинні прийняти поведінку, подібну до своїх норвезьких однолітків. Це призвело до боротьби між потребою належати, що означало прийняття стратегії асиміляції, акультурації, та потребою також зберігати власну культурну ідентичність, стратегією інтеграції. Дослідження не показує суттєвих гендерних відмінностей між досвідом молодих жінок і дослідженнями, проведеними з хлопцями/молодими чоловіками, однак воно все ж таки підкреслює необхідність гендерно-чутливого підходу в емоційній підтримці неповнолітніх біженців без супроводу від жінок або матерів, які можуть бути поруч з ними, коли вони адаптуються до нових умов.

Висновки та перспективи щодо подальших досліджень. Таким чином, вимушена міграція носить примусовий характер, через прийняття швидкого рішення про міграцію через загрозу життя. Термін вимушені мігранти охоплює велику категорію осіб, що були змушені мігрувати через небезпеку, зокрема переміщені особи, біженці, особи, що шукають політичного притулку, особи, переміщені за межі своєї країни тощо. У

дослідженні вимушеної міграції, О.М. Следь виокремила ознаки добровільності міграції за певними мотивами. Бажання зберегти життя є головним мотивом переміщення для вимушених мігрантів.

Соціальна адаптація як невід'ємна складова міграційного процесу має особливості для молодих вимушених мігрантів. Не можна не погодитися з думкою В.В. Володько та О.А. Ровенчак про те, що соціальна адаптація являє собою двосторонній процес, що потрібно брати до уваги при наданні соціальних послуг вимушеним мігрантам молодого віку.

Більшість досліджень щодо соціальної адаптації молодих вимушених мігрантів були проведені закордонними вченими, зокрема вони вивчали позитивну адаптацію молодих біженців, роль знання мови та дискримінації в адаптації молодих біженців та іммігрантів, які не є біженцями, адаптацію неповнолітніх дівчат-біженців без супроводу в приймаючій країні.

У зв'язку з малою кількістю досліджень українських вчених щодо розв'язання проблем соціальної адаптації вимушених мігрантів молодого віку, наступним кроком у вивченні цієї проблеми стане проведення дослідження проблем соціальної адаптації та стресостійкості українських вимушених мігрантів молодого віку за кордоном.

Література

1. Brook, M. I., & Ottemöller, F. G. A new life in Norway: The adaptation experiences of unaccompanied refugee minor girls. *Children and Youth Services Review*. 2020. Vol. 117. P. 1–12. DOI:10.1016/j.chilyouth.2020.10528;
2. Buchanan, Z. E., Abu-Rayya, H. M., Kashima, E., Paxton, S. J., & Sam, D. L. Perceived discrimination, language proficiencies, and adaptation: Comparisons between refugee and non-refugee immigrant youth in Australia. *International Journal of Intercultural Relations*. 2018. Vol. 63. P. 105–112. DOI:10.1016/j.ijintrel.2017.10.006;
3. Frosso M. Immigrant and refugee youth positive adaptation and development. *Handbook of Adolescent Development Research and Its Impact on Global Policy*. 2018. Section 3. № 11. P. 217–237. DOI:10.1093/oso/9780190847128.003.0011.
4. *International Migration Law: Glossary on Migration*. Switzerland : International Organization for Migration, 2004. 81 с.
5. Scherr A., Breit H. Gescheiterte junge Flüchtlinge? Abschlussbericht des Forschungsprojekts zu Problemlagen und zum Unterstützungsbedarf junger männlicher Geflüchteter in Baden-Württemberg : book. Essen : Fakultät für Bildungswissenschaften. 2021. 86 с.

6. Баннікова К. Феномен соціальної адаптації вимушених українських мігрантів у країнах східної Європи: деякі моделі, механізми регулювання. Міграція та право. 2023. Вип. 3. С. 28–41;
7. Біленький Є. А., Дебой В. М., Козловець М. А., Котвицький А. А., Саух І. В., Федоренко В. О., Цибульський В. О., Жаловага В. О. Соціологія: словник термінів і понять. ; за заг. ред. Біленького Є. А. і Козловця М. А. Київ : Кондор, 2006. 372 с.
8. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). Cedos : веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznua-2022/> (дата звернення: 25.10.2023);
9. Володько В. В., Ровенчак О. А. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів. Вісник Львів. ун-ту. Сер. соціол. 2008. Вип. 2. С. 182–210;
10. Гьокай О., Гюльдан К. Трансформація молодіжної роботи з молодими біженцями в Туреччині: перехід від невідкладної допомоги до інтеграційних ініціатив. Між незахищеністю та надією. Роздуми про роботу молоді з молодими біженцями. Київ, 2022. С. 1–8. URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/128053477/YKB-24_Chapter_8_UK.pdf/0a1fc5df-9453-daa2-3754-7f72f5015abf?t=1655911210000 (дата звернення: 25.10.2023);
11. Демчук В. С. Дайджест опитувань U-REPORT: III квартал 2022 р. (повернення українців з-за кордону, торгівля людьми, управління відходами). Український соціум. 2022. № 3 (82). С. 130–140. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-3-82-2022/dajdzhest-opytuvan-u-report-iii-kvartal-2022-r-povernennia-ukraintsiv-z-za-kordonu-torhivlia-liudmy-upravlinnia-vidkhodamy/> (дата звернення: 25.10.2023);
12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверської. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с. URI: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491> (дата звернення: 25.10.2023);
13. Єфімова А. Г. Дослідження чинників соціально-психологічної адаптації українців до умов вимушеної міграції у США. Вісник післядипломної освіти. Сер. Соціальні та поведінкові науки. 2023. Вип. 24 (53). С. 10–26;
14. Леонова І. М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №4 (29). С. 94–100;
15. Міграційне право України : підручник / Гусаров С. М., Комзюк А. Т., Салманова О. Ю. та ін. ; за заг. ред. С. М. Гусарова. Харків : Дім реклами, 2016. 296 с.

16. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник. Вид. 2-ге, допов. і переробл. / У. Я. Садова, Р. Т. Теслюк, М. М. Біль, О. Т. Риндзак, О. П. Мульська та ін. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2018. 226 с.
17. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.
18. Піча В. М., Піча Ю. В., Хома Н. М. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. ; за заг. ред. В. М. Пічі. Київ : «Каравела», Львів : «Новий Світ-2000», 2002. 480 с.
19. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квіт. 2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 25.10.2023);
20. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 127–139;
21. Следь О. М. Вимушена міграція: ознаки поведінки та фактори впливу. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. 2019. №1 (20). С. 36–71;
22. Слюсаревський М. М., Блинова О. Є. Психологія міграції : навч. посіб. Вид. 2-е, переробл. і допов. Київ : Талком, 2018. 360 с.
23. Тарасенко К. М. Понятійно-термінологічна характеристика визначення міграції. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 1 (16). С. 30–38. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jsrui/handle/123456789/2798> (дата звернення: 25.10.2023).